

Vargha Fruzsina

A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS KÉPZŐMŰVÉSZETI VESZTESÉGE I.

1. Egy veszteség nyomában

Előtörténet

A Székely Nemzeti Múzeum közel másfél évszázados történetének legnagyobb vesztesége minden bizonnyal a második világháborút követő bombatámadás, amely Zalaegerszegen érte az intézmény anyagának jelentős részét. Az elmúlt 75 évben ezt a veszteséget a múzeum dolgozói, vezetői igyekeztek egyrészt feldolgozni, rekonstruálni, másrészt pedig természetesen pótolni. Vannak azonban olyan vonatkozásai, amelyek mindmáig viszonylag feldolgozatlanok, annak ellenére, hogy a lebombázott gyűjtemény jelentős értékeit érintik. Ilyen a képzőművészeti (1942 előtti nevén: szépművészeti) gyűjtemény menekített állagának a kérdése is. Annak ellenére, hogy vannak fennmaradt leltárkönyveink és jegyzékeink, melyek hiteles forrásul szolgálnak, ennek a gyűjteménynek a zalaegerszegi veszteségét részleteiben eddig senki sem tárgyalta. Mielőtt a rekonstrukciós munka ismeretetésébe belekezdenék, illik azonban rövid áttekintőt tartanom a gyűjtemény történetére vonatkozóan, el egészen az 1944–1945-ös eseményekig.

A Székely Nemzeti Múzeum képzőművészeti osztályának székhelye – az utolsó évek épületfelújítási időszakát leszámítva – évtizedek óta a Sepsiszentgyörgy központjában található Bazar épülete. Jelenleg a város egyik leghíresebb, festő szülőltjének, Gyárfás Jenőnek nevét viseli (Gyárfás Jenő Képtár). A saját kiállítótér ellenére azonban, a múzeum főépülete is mindvégig számos szobor, festmény és grafika otthona maradt, így nem szűkíthetjük le az elpusztított anyagot sem a Képtár gyűjteményére.

A Székely Nemzeti Múzeum 1879-ben költözött be Sepsiszentgyörgyre, a Székely Mikó Kollégium egy azóta lebontott épületének emeleti részére. A „képek és figurák” gyűjtemény, mely akkoriban kevés eredeti műalkotást tartalmazott (főleg sokszorosított könyvismertetések és művészek nem feltétlenül nevezhető ábrázolások jelentették az anyag nagyobb részét), a Kollégium úgynevezett Béli-házának el-

sősorban az emeleti folyosóján kapott helyet. Ebben a térben 1892-ig volt látogatható. Akkori feldolgozására éppen a rendkívüli művészi értékkel rendelkező alkotások hiányában nem került sor. Az 1880-as évektől a múzeum művészettörténeti tevékenységét elsősorban a térségbeli középkori falképkutatás jellemezte (Nagy Géza és Huszka József közreműködése kiemelkedő fontosságú), az ötvös- és egyéb iparművészeti tárgyak beszerzése, adatolása mellett (mint: Hodgyai ónkanna, Báthori András bíboros kazulája többek között).¹

1903-ig a képzőművészeti gyűjtemény meglehetősen szerénynek bizonyult. 1903-tól az 1916-os román betörésig is csak egy tucat eredeti művel gazdagodott, de ezeket már egy külön szépművészeti osztálynak az 1903-ban, László Ferenc múzeumőr által lefektetett gyarapodási jegyzékébe vezették be. Pár alkalmi tételt leszámítva, a két világháború közötti gyarapodás a múzeum neveltje és elkötelezett képzőművész barátja, Varga Nándor Lajos adományával indult újra.

Míg a századfordulótól nem nagy, de rendszeres államsegélyben részesült, az első világháborút követő években a múzeum nem számíthatott állandó támogatásra a központi, most már román hatalomtól. A következő években munkatársai és barátai csak szíves szervezőmunkával gyarapíthatták a gyűjteményt, szélesítve ilyen módon is a képzőművész-kapcsolathálóját. Ennek a munkának köszönhetően az 1929-es igazgatói beszámoló már tucatnál is több Barabás Miklós- és Gyárfás Jenő-alkotást említhetett a múzeum tulajdonában. A két jelentős székely alkotón kívül pedig olyan művészek munkáiról tudunk, mint Aba-Novák Vilmos, Nagy Imre, Szőnyi István, Rudnay Gyula, Szathmáry Papp Károly és még sokan mások. Így kerülhetett sor 1929-ben a Székely Mikó Kollégiumban, Csutak Vilmos és hasonló értékeket valló kollégája, a nemzetközi Arts and Crafts mozgalom gyakorlati célkitűzéseit Erdélyben is alkalmazni kívánó Kós Károly szervezésében a *Székely Tárlat* címet viselő kiállításra is, melyet a Kós által alapítani

¹ VARGHA Mihály 2013, 57; PAIS Ágnes 2002, 60–63, 69–69; BOÉR Hunor 2009, 60–63, 66–67, 83.

készült Barabás Miklós Céh működési főpróbájaként tartanak számon.²

Mindezeknek a törekvéseknek a szerves kibontakozását szakította meg az 1945-ös pusztulás. A zalaegerszegi bombatámadásban a Székely Nemzeti Múzeum addigi képzőművészeti alkotásainak túlnyomó része, azt is mondhatnánk, hogy a legértékesebb gyűjteményrész majdnem egésze a tűz áldozata lett.³

A zalaegerszegi bombázás történelmi vonatkozásai

A Székely Nemzeti Múzeum menekített anyagának megsemmisülése több rossz döntés eredményeként is számontartható, de mindenekelőtt háborús körülmények szerencsétlen összjátékának tudható be. 1944 nyarán a közeledő front, a szovjet Vörös Hadsereg elől a múzeum akkori igazgatója, Herepei János nagy nehézségek árán vasúti kocsikba rakatta az intézmény már korábban menekítésre előkészített értékeit. A szállítmány két részben, különböző utakon jutott Keszthelyig, majd Zalaegerszegig – még mindig sértetlenül –, itt azonban elakadt.

1944. október 7-én és december 6-án már dobtak le bombákat Egerszegre, ezeknek a támadásoknak azonban nem voltak jelentősnek mondható veszteségei. Mivel a zalai olajmező maradt 1944 végére az egyetlen, még német kézen levő olajmező, ennek köszönhetően egészen a következő év márciusáig működött egy német és magyar lokátormező is, amely a légitámadásokat volt hivatott jelezni.⁴ Ezeknek az állapotoknak köszönhetően, légitámadás előtt a pályaudvaron állomásozó szerelvényeket még időben kivontatták a nyílt pályára. Az 1945. március 28-ról 29-re virradólag bekövetkezett bombatámadás ennek ellenére váratlanul érte az egerszegi lakosságot és vasúti biztosokat. Ez a légitámadás ugyanis eltért a korábbiaktól, a városka szovjet elfoglalását készítette elő.⁵ Az események leírása és a veszteségek feltérképezése máig hiányos.⁶

Magyarország területén 1944 áprilisában kezdődtek meg a légitámadások a különböző közlekedési és adminisztrációs csomópontok ellen, úgymint vasúti hálózatok, postahivatalok. Kevesebb mint egy évre rá, 1945. március 16-án elesett a Vörös Hadsereg gyűrűjébe került Budapest. A főváros orosz kézre jutását követően több nagyobb állomás is elesett, így a már korábban említett és működő lokátorok közül is sokat felszámoltak bizonyos útszakaszok mentén. A zalai szakasz még működött március végén, de

az amerikai és szovjet légierő számára már nem jelentett kihívást. A lokátorszint alatt támadó repülőgépeket nem érzékelte a német–magyar légvédelem, ennek tudható be, hogy számos településen a légvédelmi riasztók vagy be sem indultak, vagy pedig akkor indultak be, amikor már nem volt esély a menekülésre. Így történhetett meg az is, hogy a múzeum anyagát pusztító támadást sem jelezte előre semmilyen légvédelmi sziréna – az emberek sem jutottak el az óvóhelyekre.⁷

Forrásbázis

Ami a dolgozat magját illeti, a fő hangsúly nyilván az elpusztult műalkotásokon van. Hogy mi pusztult el Zalaegerszegen, azt részben a második világháborús menekítési jegyzékekből tudjuk (ládajegyzékek), amelyeket a második világháború idején tisztségben levő igazgató, Herepei János ekkor készíttetett.⁸ Ezek nyújtanak rálátást arra is, hogy milyen összetételben indították (vagy indították volna) útnak a műtárgyakat. A megelőző válogatás, amely meghatározta, hogy mi és milyen csoportosításban kerüljön menekítésre, mindenesetre indokolt szakmai szempontok alapján történt – a művész jelentősége, a műalkotás színvonala, mérete, technikája, művelődéstörténeti értéke, várható értéknövekedése –, hiszen a képzőművészeti anyag válogatását maga Varga Nándor Lajos végezte.⁹

Összesen 11 ládába csomagoltak képzőművészeti jellegű anyagot – a ládákból a múzeum teljes gyűjteményéből voltak műtárgyak, esetenként vegyes összetételben, esetenként olyan, képzőművészeti értékű dokumentáció részeként akár, amely nem a képzőművészeti tárhoz tartozott. Szintén a menekítési jegyzékek alapján tudjuk azt, hogy egyetlen láda maradt végül ebből a 11-ből Sepsiszentgyörgyön, öt nagyméretű olajfestménnyel, melyek ma is a múzeumban találhatóak.

A többi tíz ládába csomagolt, elpusztult anyag rekonstruálásában az az alapvető probléma, hogy a menekítési jegyzékek nem sorolják fel tételesen minden láda tartalmát. A XXXV. ládában például a Varga Nándor Lajos 5 bekeretezett festménye melletti, 8 doboznyi kisebb méretű metszet, rajz, olaj- és vízfestmény összesített darabszáma sincs feltüntetve. Az ilyen, nem nevesített, sőt az említett esetben nem is számszerűsített tételek azonosításában a menekítési előtti leltárkönyvek segíthetnek.

A Sepsiszentgyörgyön maradt ládákat 1945 novemberében bontotta fel az akkori ügyvezető igaz-

² VARGHA Mihály 2013, 58.

³ Vö. SAS Péter 2006, 198.

⁴ PATAKY Iván 1997.

⁵ Uo.

⁶ Vö. a legutóbbi vonatkozó dolgozat az akkori zalaegerszegi álla-

potokról: CSEH Valentin 2020.

⁷ PATAKY Iván 1997.

⁸ Egy részüket lásd SAS Péter 2006, 215–249.

⁹ Vö. HERPEI János 2004, 45.

gató-őr Szabédi László, a jegyzéküket Budapestről meghozó Balassa Ivánnal, a múzeum volt néprajzos múzeumőrével.¹⁰ Ekkor a leltárkönyvekben hiányként jelöltek meg minden, már kézbe venni nem tudott tételt, és ezeket háborús veszteségként könyvelték el.

Az említett leltárkönyvek tulajdonképpen gyarapodási jegyzékek, illetve szakterület szerinti kivonataik, és a következő periódusokat ölelik fel: 1875–1879, 1879–1902, 1903–1944.

1) Az első „leltárkönyv” az úgynevezett *Alapleltár*, amely a székely közületeknek való 1879-es sepsiszentgyörgyi átadáshoz tematikusan kivonatolt leltári jegyzéket tartalmazza, a múzeum imecsfalvi hőskorának (1875–1879) fenn nem maradt nyilván tartásai, gyarapodási jegyzékei alapján. Az *Alapleltár* „[Tárgyak:] Képek és figurák” tárgycsoportjában azonban alig akad (ma) képzőművészeti értékűnek tekinthető tétel, és elpusztultként sincs ilyen megjelölve.

2) A második korszak (eredetiben is fennmaradt) gyarapodási naplóiban (1879–1902) egységesen, csupán provenienciájuk szerint tagolva szerepelnek a tárgyak. Az 1881–1889 periódus tételei Nagy Géza szakszerű leírásával szerepelnek. Később a leírás egyre kevésbé pontos, de a teljes korszak gyarapodásából amúgy is csak féltucat képzőművészeti értékű munkát válogathattak ki 1943-ban, („szakleltári”) újrael tárazásra – utóbbiak mellett az új nyilvántartási helyükön tüntették fel az erre a célra készítettet bélyegzővel, hogy „Megsemmisült / 1945-ben”.

3) A harmadik korszak a már szakosztályonként külön-külön vezetett gyarapodási naplók kora, 1903-tól egészen a menekítésig, vagyis 1944-ig. A 20. század elejétől a második világháború végéig vezetett leltárkönyvek tekintetében azt látjuk, hogy rögzítik a mű szerzőjét, címét, illetve leltári számát. Ezenkívül az adatsorok tartalmazzák az alkotás technikáját, valamint a képzőművészeti ágat, amelyhez tartozik. Esetünkben főleg a hagyományos képzőművészeti formák jelennek meg, mint a grafika, a festészet vagy a szobrászat. Feljegyezték az adományozó személyek nevét, így monográfiákban vagy családi levéltárakban is rá lehet keresni egyes műalkotásokra, bár általában elég kis számban találunk a művekre vonatkozó konkrét feljegyzéseket. Az új alkotások beszerzését leginkább a múzeumőrök szervezték meg, esetenként

vétel útján is. De elsősorban az egyes művészek adták be megőrzésre saját munkáikat vagy kortársaik, tanítványaik (utóbbiak nívósabb) alkotásait. A műalkotások technikáján túl feljegyzésre került a méretük, valamint a keletkezésük ideje is. Ez a jegyzékcsoport tehát már a bejegyzett művek értékelését, jobbik esetben rekonstruálását is lehetővé teszi

A felsorolt elsődleges forrásokon túl a korabeli sajtó, az egyes művészek monográfiái, valamint a Székely Nemzeti Múzeum Fotótéka segítettek az elpusztult gyűjtemény rekonstrukciójában.

A kutatás módszertana

Ami a kutatás módszerét illeti, az első lépés a leltárkönyvek digitalizálása, valamint az adatsorok időrendi és alkotók szerinti rendezése volt. Ezt követően igyekeztem az érintett alkotókat/mestereket/műkedvelőket rendszerezni, egyrészt az áttekinthetőség kedvéért, másrészt pedig a jelentőségük közötti különbségek okán. Számszerűsítettem az alkotókat és műveiket aszerint is, hogy az illető művész milyen mértékben kötődött a múzeumhoz és a városhoz, valamint aszerint, hogy hány művel volt jelen a gyűjteményben. Két gyűjteményrészlet különböztettem meg.

1) Az első egyetlen életműhöz tartozik, egyetlen alkotó köré összpontosul: *Varga Nándor Lajos alkotásait* összegzi. Az amúgy felvidéki születésű, de Sepsiszentgyörgyön, a múzeumban és a múzeum őrei által iskolázott jeles grafikusnak nagyon nagy számú munkája veszett oda a bombatámadáskor. Pusztán az összes addigi (1943. évi adománya előtti) metszetének első levonatai 797 dúcra készített 1195 metszetet tettek ki,¹¹ ez korábbi adomány saját műveit nem számítva is méltán volna különálló gyűjteménynek értékelhető. Varga Nándor Lajos érintett munkáinak feltérképezésében a Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztályának leltárjegyzékei és leltári katonjai, valamint a művész saját maga által kiadott *Adattár* volt a segítségemre.¹²

2) Ahhoz, hogy a *többi alkotásról* képet alkossunk, minden további azonosítható művészt/mestert/műkedvelőt tárgyalnunk kell, akinek munkái a menekített anyagba kerültek. Elsősorban azokról az alkotókról beszélünk majd, akik vagy sepsiszentgyörgyi/székelyföldi/erdélyi kötődésűek, vagy pedig életműjük szempontjából kiemeltek a magyar

¹⁰ Uo., 254–255.

¹¹ Uo., 107. Az 1943-as „szaporulatból legnagyobb értéket képvisel a VARGA Nándor Lajos képzőművészeti főiskolai tanár 1230 [elütés: valójában 1280 – V. F.] darabot számláló adománya, melyből egy nagyobb szabású olajfestmény, míg nem a többi vízfestmény, tusrajz, rézkarc, fametszet és egyéb grafikai mű. Különösen becsessé teszi e sorozatot az a körülmény, hogy

más művészek alkotásai mellett 1195 darabban magában foglalja VARGA Nándor Lajos eddig alkotott összes metszeteinek első példányát. Ilyenformán tulajdonunkba jutott egy teljes VARGA Nándor-sorozat, amilyen már magának az alkotó művésznek tulajdonában sincsen.”

¹² MNG GO leltára; VARGA Nándor Lajos 1937.

művészettörténetben. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy a „jegyzett művészek” kívül ez a csoport magába foglal olyan alkotókat is, akiknek a művészi tevékenységéről nincsenek (elégséges) információink, esetleg csak nagyon közvetve vagy nagyon általános értelemben kötődtek ehhez a régióhoz. Jelentéktelenek mégsem lehetnek, ha Varga Nándor Lajos menekítendőnek válogatta őket, vagy legalábbis megválaszolando, miért kerültek menekítésre. Ebben az esetben különösen fontos szerepe volt a rekonstrukciós munka során végzett kutatásban a művek méretének, technikájának, illetve az intézménybe való bekerülés módjának is, hiszen gyakran szembesültem azzal, hogy némely alkotóról pár életrajzi adaton kívül szinte semmilyen forrás nem állt egyelőre rendelkezésemre.

A dolgozatnak ebben a szakaszában csupán nevét sorolom, betűrendben, a tárgyaltak közül az ismert alkotóknak/mestereknek/műkedvelőknek: Aba-Novák Vilmos, Angyal Géza, Bajor Ágoston, Barabás Miklós, Barth Ferenc, Bertalan Béla, Biczó Ilona, Bordi András, Cserna Károly, Csóka István, Dienes János, Dobay Székely Andor, Dóczyiné Berde Amál, Edvi-Illés Jenő, Germány Elemér, Gerstner István, Gy. Szabó Béla, Gyárfás Győző, Gyárfás Jenő, Karol Hiller, Jeney Zoltán, Keöpeczi Sebestyén József, Fritz Kimm, Kissolyosi Simó Ferenc, Kmetty János, Komjáti-Wanyerka Gyula, Kozma Lajos, Krón Jenő, László Gyula, Magyar Lajos, Márton Ferenc, Melka Vince, Möllinger Franziska, Nagy Imre, Nagy István, Nendtwich Jenő, Patkó Károly, Patay Mihály, Gottfried Prixner, Rudnay Gyula, Seethal Ferenc, Sikó Miklós, Szathmáry Pap Károly, Szentkatolnai Bálint Benedek, Szopos Sándor, Szőnyi István, Tarjáni Simkovics Jenő, Tichy Gyula, Tichy Kálmán, Tipary Dezső, Tyroler József, Vastagh László, Vida Árpád, Weil Erzsébet, Elias Wiedemann, Zádor István, Zágoni Szabó Lili, Zichy István. Nem egy közülük több műalkotással is szerepelt a múzeum gyűjteményében.

2. Az elpusztult képzőművészeti anyag áttekintése

Varga Nándor Lajos munkái

A felvidéki születésű grafikusművész munkássága és életműve meglehetősen színes és gazdagon dokumentált. Erőteljesen jelen volt úgy a magyarországi, mint az erdélyi, székelyföldi művészeti életben. Fiatalon ismerkedve az erdélyi életvitellel, tájakkal, témái között gyakran szerepelnek olyanok, amelyek kötődhetnek valamilyen formában Sepsiszentgyörgyhez és itteni környezetéhez.

Az 1895-ben Losoncon született festő, grafikus, művészeti író a középiskolai tanulmányait a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban fejezte be, és ottani tanára, egyben a Székely Nemzeti Múzeum kiemelkedő régész igazgató-őre, László Ferenc indította el pályáját. Később a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult, ahol ezt követően tanársegéd, majd pedig egyetemi tanár lett. Tanulmányutakat folytatott Angliába, valamint az Egyesült Államokba. 1922-től a kecskeméti művésztelep alkotója. 1926-ban ő képviselte Magyarországot a Velencei Grafikai Biennálén. 1938-tól a Magyar Grafikusművészek Egyesületének elnöke. Munkásságát számos díjjal és kitüntetéssel jutalmazták, nemcsak otthon, de külföldön is. Emlékezetét kortársai és az utókor művészei egyaránt elismeréssel őrzik. 1978-ban hunyt el, Budapesten.¹³

A művész a Székely Nemzeti Múzeumot szánta életműve egyik gyűjtőhelyéül. A menekítésben elpusztult alkotásokat a világháborút követően kis részben ugyan, de valamelyest pótolni tudta, így napjainkban is találunk a múzeumban számos Varga Nándor Lajos nevével fémjelzett munkát.

A felsorakoztatott technikák tekintetében az elpusztult alkotások legnagyobb része sokszorosított grafika volt, a leltárkönyvbe bevezetettek alapján az elpusztult anyag zömében rézkarcokat, fametszeteket és linóleummetszeteket tartalmazott, kisebb számban hidegtű technikával és tussal, illetve tollal készített, zömében tanulmányrajzokat, de néhány festményt is.

A témák felsorakoztatása Varga esetében elhanyagolható, hiszen majdnem minden témában és műfajban alkotott, ráadásul jelentős számú művet. Azt viszont a veszteséglista is tükrözi, hogy a művész rengetegszer megörökítette családtagjait, a környezetében élő embereket, barátokat, egyszerű városi vagy vidéki arcokat, nevesebb személyiségeket, művészeket, politikusokat. Emellett legalább ilyen gyakoriak voltak az életképei, a mindennapok ábrázolására szánt alkotásai, valamint tájképei. Legkisebb számban a reprezentációs és dokumentációs, valamint egyházi jellegű művek fordultak elő. Sorozatokban dolgozott fel mitológiai történeteket és alakokat, valamint örökített meg neves történelmi személyiségeket és eseményeket.

Köszönhetően a Magyar Nemzeti Galéria grafikai osztályának, valamint a művész által 1937-ben kiadott *Adattár*nak, mely tartalmazza grafikai alkotásainak jegyzékét (a művek keletkezésének idejét, méretét, technikáját), 118 művet sikerült azonosítani a lebombázott anyag listáiból. A Nemzeti

¹³ BODÓ Sándor – VIGA Gyula 2002, 923–924.

Galéria leltárkönyveinek és kartonjainak köszönhetően több műalkotás közülük – legalább reprodukcióban – így ma is bemutatható Sepsiszentgyörgyön. Bár ez a szám nem tűnik jelentősnek a veszteséggel párhuzamba állítva, mégis egy akkora mennyiség, amelyre már lehet egyfajta értelmezési és strukturálási alapot építeni.

Vargha Fruzsina – Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvári Magyar Történeti Intézet, A Kulturális Örökség Kutatása és Hasznosítása Mesteri Program, Kolozsvár; varghaf@yahoo.com

Levéltári források

Magyar Nemzeti Galéria Grafikai Osztálya, Budapest (MNG GO)
– *Leltárkönyv*
Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy (SZNM)
– Könyvtár: *Intézményi levéltár* (It)
– Néprajzi tár: *Fotótéka* (F)

Irodalom

- BODÓ Sándor – VIGA Gyula
2002 *Magyar múzeumi arcképcsarnok* (főszerk. Bodó Sándor – Viga Gyula), Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest.
- BOÉR Hunor
2009 A Székely Nemzeti Múzeum a Béli-házban (1879–1892), in: *Emlékkönyv a Székely Mikó Kollégium alapításának 150 éves jubileumára*, Székely Mikó Kollégium – Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 58–86.
- CSEH Valentin
2020 A Balatoni Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum műtárgyainak elpusztulása 1945-ben, <http://ujkor.hu/content/balaton-muzeum-es-szekely-nemzeti-muzeum-mutargyainak-elpusztulasa-1945-ben> (2020-03-28).
- PAIS Ágnes
2002 Adatok Nagy Géza sepsiszentgyörgyi éveire, *Acta (Siculica)* 2001/1, 59–84.
- PATAKY Iván
1997 *Zalai légihelyzet, 1944–45*, *Acta (Siculica)* 1996/1, 317–322.
- SAS Péter
2006 *A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum elmenekített anyagának pusztulása 1945-ben* (Erdélyi Tudományos Füzetek 258.), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
- VARGA Nándor Lajos
1937 *Adattár a magyar művészi grafikához*. Budapest.
- VARGHA Mihály
2013 *A Sepsiszentgyörgyi Gyárfás Jenő Képtár*, in: *A Székely Nemzeti Múzeum*, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 57–64.

Pierderile colecției de arte plastice a Muzeului Național Secuiesc în timpul celui de-al doilea război mondial, I

(Rezumat)

Pierderile din 1945 ale colecției de arte plastice a Muzeului Național Secuiesc nu au fost procesate până în prezent. Materialul evacuat al muzeului s-a pierdut în bombardamentul de la Zalaegerszeg, care a pregătit ocuparea orașului de către armata sovietică. Prima parte a lucrării parcurge istoria colecției, împrejurările bombardamentului, sursele și metodele folosite de studiu, oferind o imagine de ansamblu asupra caracterului și structurii colecției. Face de asemenea o prezentare de ansamblu a operelor graficianului Nándor Lajos Varga, pierdute cu această ocazie. Partea a doua a lucrării va prezenta ceilalți artiști, maeștri și artiști amatori identificabili ca autori ai valorilor pierdute și va cataloga, respectiv vizualiza în măsura posibilităților acestea din urmă.

The Fine Art Losses of the Székely National Museum during the Second World War, I.

(Abstract)

Up to this point, the subject of the Székely National Museum's 1945 fine art losses was underresearched. The objects of art evacuated from the museum were destroyed during a bombing raid on Zalaegerszeg, shortly before the town was captured by Soviet troops. The first part of this paper presents the history of the collection, the circumstances of the aforementioned bombing raid, as well as the sources the paper used and the methods it applies, while also giving a general outline of the material destroyed with special emphasis on the works of Nándor Lajos Varga. The second part of the paper will discuss all further identifiable artists whose works were destroyed at Zalaegerszeg, in addition to making an attempt at cataloguing and (wherever it is possible) visualizing the lost works.